

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИБУТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено дослідженню механізму визначення прибутку та забезпечення прибуткової діяльності підприємств, тлумаченню поняття "прибуток". Досліджено види прибутку, фактори, що впливають на його величину та шляхи його зростання.

The article is devoted to the research of mechanism of determination of profit and providing of profitable activity of enterprises, interpretation of concept "profit". The types of profit, factors that influence its size and ways of its growth are researched.

Прибуток належить до однієї з найвідоміших ще з давніх часів категорій, яка отримала нове тлумачення в умовах сучасного економічного розвитку країни, формування реальної самостійності суб'єктів господарювання. Будучи головною рушійною силою ринкової економіки, він забезпечує інтереси держави, власників та персоналу підприємства.

В економічній термінології **поняття прибутку** стало універсальним і дуже активним елементом фінансових систем наприкінці XVIII століття, і починаючи з цього часу прибуток привертає все більшу увагу як учених-теоретиків, так і практиків. особливий інтерес викликає вивчення природи й ролі прибутку в умовах трансформаційних процесів, тобто при різкій зміні моделей економічного життя (табл. 1).

Проблемою формування та використання прибутку займалися багато вчених. Велику роль у розробці теорії прибутку відіграли представники класичної політичної економії В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо.

А. Сміт розглядав прибуток, по-перше, як результат праці робітника, оскільки вартість, яку він додає до вартості матеріалів, розкладається на дві частини: оплату його праці та прибуток підприємця; по-друге, як результат функціонування капіталу. Д. Рікардо вважав, що величина прибутку залежить від заробітної плати: прибуток збільшується, якщо вона скорочується. Одним з головних чинників підвищення прибутку є суспільна продуктивність праці, яка, зростаючи, зумовлює зниження вартості робочої сили. За К. Марксом, прибуток – це перетворена форма додаткової вартості [1].

Згідно з однією із сучасних концепцій прибутку нині прибуток перестав бути основним мотивом виробництва. Прихильники цієї ідеї – Дж. Гелбрейт, А. Берлі, Г. Мінс, К. Боулдінг та інші намагаються довести, що еволюція структури сучасних фірм привела до виникнення нових цілей: захист і турбота про акціонерів і суспільство, зростання фірми, максимізація продажів тощо. Розвиток економічної науки розширює аналіз природи прибутку, поглиблюючи розуміння його суті. Процес пізнання категорії "прибуток" не завершено, пошуки нових прийомів, методів його розуміння й обчислення тривають.

Багато економістів при поясненні прибутку спираються на теорію трьох факторів виробництва (праці, землі і капіталу) Ж.-Б. Сея. Отже, прибуток є заробітною платою, рентою або відсотком відповідно. Критикуючи теорію факторів виробництва, К. Маркс стверджував, що нову, збільшену вартість створює жива праця, а от її продуктивність справді залежить від технічної оснащеності праці, родючості й розташування земельних угідь, умов одержання кредитів. Разом із покращенням технічного рівня виробництва та родючості землі за одиницю часу створюється більша вартість. Отже, капітал і земля сприяють створенню більшої вартості.

Природа прибутку, механізм його створення і розподілу завжди привертала увагу провідних учених різних епох. Єдине, що залишалось незмінним і з чим погоджувались усі дослідники, – це те, що прибуток є різницею, відхиленням, залишком.

Дохідність підприємства характеризує ту частину виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства. Описуючи перевищення надходжень над витратами, прибуток виражає мету підприємницької діяльності і береться за головний показник її результативності (ефективності) [2]. Існує декілька підходів до систематизації видів прибутку. На рівні господарської практики розрізняють [3]:

1. Економічний прибуток – чистий прибуток, який залишається після відрахування всіх витрат виробництва, у тому числі нормального прибутку.

2. Нормальний прибуток – добуток суми інвестованого капіталу на його середню прибутковість. Макконелл та Брю вважають, що нормальний прибуток є платою за підприємницьку діяльність (прояви ініціативи; прийняття кваліфікованих рішень щодо управління підприємством; упровадження інновацій), яка повинна утримувати підприємця в обраній ним сфері виробництва [4].

3. Розрахунковий прибуток – різниця між вартістю реалізованої продукції та витратами на її виробництво.

4. Бухгалтерський прибуток – різниця між валовими доходами і валовими витратами підприємства.

Визначення поняття “прибуток” в літературних джерелах

Автор, джерело	Визначення
Визначення поняття “прибуток” в нормативних документах України	
ЗУ “Про оподаткування прибутку підприємств”, від 22.05.1997 р., № 283/97-ВР, в ред. 1.07.2004 [29]	При оподаткуванні прибуток визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань з урахуванням приросту (убутку) запасів
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”. Наказ Мінфіну України, 31.03.1999 р., № 87 [46]	Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати
Господарський Кодекс України, від 16 січня 2003 року [19]	Прибуток (дохід) суб’єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб’єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань (ст. 142)
Визначення поняття “прибуток” в інших літературних джерелах	
Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці : методолог. і практика. – Донецьк, 1999. – 275 с. [9, с. 134]	Прибуток являє собою виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, що представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності
Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 574 с. [64, с. 444]	Позитивний фінансовий результат (прибуток) характеризується перевищенням доходів над витратами, які були понесені для їх одержання, а негативний (збиток) – навпаки. Алгоритм розрахунку фінансового результату підприємства визначається формами фінансової звітності. Прибуток – мета, заради якої здійснює діяльність підприємство
Должанський І. З. Управління потенціалом підприємства : навч. посібник. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 362 с. [21, с. 197]	Прибуток – це та частина чистої виручки та інших доходів, що залишаються підприємству після відшкодування всіх витрат, пов’язаних з виробництвом і збутом реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) та іншими видами звичайної та надзвичайної діяльності
Зятківський І. В. Фінанси підприємств : навч. посібник. – К. : Кондор, 2003. – 266 с. [32, с. 62]	Прибуток – це абсолютний показник ефективності діяльності підприємства, позитивна форма фінансових результатів у вигляді перевищення суми доходів над сумою витрат, які були понесені для отримання цих доходів, що в майбутньому формує фінансові ресурси підприємства та держави
Філіна Г. І. Фінансова діяльність суб’єктів господарювання : навч. посібник. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 320 с. [с. 60, 245]	Прибуток – це частина отриманого на вкладений капітал чистого доходу підприємства, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності
Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз. Підручник. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 574 с. [64, с. 444]	Позитивний фінансовий результат (прибуток) характеризується перевищенням доходів над витратами, які були понесені для їх одержання, а негативний (збиток) – навпаки. Алгоритм розрахунку фінансового результату підприємства визначається формами фінансової звітності. Прибуток – мета, заради якої здійснює діяльність підприємство

5. Балансовий прибуток – загальний, сумарний прибуток фірми, отриманий за певний час від усіх видів виробничої і невиробничої діяльності та зафіксований у бухгалтерському балансі. Він залишається у власників капіталу після відрахування витрат, пов’язаних з оплатою праці і податків.

6. Внутрішній прибуток – прибуток материнської компанії, кий виникає внаслідок реалізації власної продукції однією дочірньою фірмою іншій дочірній фірмі.

7. Загальний прибуток – різниця між виручкою від реалізації продукції (робіт, послуг) і матеріальними витратами, амортизацією і заробітною платою.

У процесі дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Прибуток підприємства являє собою найбільш просту і одночасно найбільш складну економічну категорію, у якій переплітається безліч теоретичних і практичних аспектів. Її простота визначається тим, що вона є стержнем і головною рушійною силою економіки ринкового типу, основним спонукальним мотивом діяльності підприємств в цій економіці. У той же час його складність визначається різноманітністю сутнісних сторін, які він відображає, а також різноманітністю форм, в яких він виступає.

2. За даними проведеного дослідження щодо поняття “прибуток” в різних літературних джерелах, можна зробити висновок, що в економічній думці немає загальноприйнятого визначення прибутку. Також можна виділити недоліки щодо термінології та тлумачення змісту поняття “прибуток” при дослідженні нормативних документів. Так визначення поняття прибутку ми можемо знайти в національних стандартах бухгалтерського обліку, в Господарському кодексі України, в ЗУ “Про оподаткування прибутку підприємств”, але всі вони мають різні економічні трактування.

3. У найбільш узагальненому виді поняття “прибуток” можна сформулювати в такий спосіб: “Прибуток являє собою виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, та представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності”.

4. Відповідно до поставлених завдань в роботі, ми зробили систематизацію видів прибутку за основними класифікаційними ознаками: джерелами формування прибутку за видами діяльності підприємства, що використовуються в його обліку; за складом елементів, що формують прибуток; за характером оподаткування; за характером інфляційного “очищення” прибутку; за періодом, який розглядається при формуванні прибутку; за характером використання прибутку та за значенням кінцевого результату господарювання.

5. Всі фактори, які впливають на формування прибутку можна поділити на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх відносять організаційно-управлінські, матеріально-технічні, економічні, соціальні, екологічні. До зовнішніх (ті, які не залежать від діяльності підприємства) можна віднести ринково-маркетингові, господарсько-правові та адміністративні фактори. Взагалі всі фактори, що визначають величину прибутку матеріалізуються через збільшення обсягів реалізації об’єктів діяльності підприємства і цін, зменшення виробничої собівартості, оптимізацію структури і асортименту продукції, адміністративних витрат і витрат на збут.

6. Економічний механізм забезпечення прибуткової діяльності представляє собою процес розробки та прийняття управлінських рішень по всіх основних аспектах його формування, розподілу та використання на підприємстві. Тому система управління прибутком повинна бути органічно інтегрована із загальною системою управління підприємством, так як прийняття управлінських рішень в будь-якій галузі діяльності підприємства, прямо або опосередковано спричиняє вплив на рівень прибутку.

7. Прибуток досить широко регулюється законодавчою базою України, хоча в цій сфері ще вистачає проблем, зокрема у сфері оподаткування, тому нормативно-правова база з даного питання потребує постійного перегляду і доопрацювання. Адже за рахунок прибутку відбувається формування в значному обсязі бюджетних ресурсів держави, здійснюється фінансування розширення підприємств, матеріальне стимулювання робітників, вирішення соціально-культурних заходів тощо. У зв’язку з цим, в отриманні прибутку повинні бути зацікавлені не тільки трудові колективи підприємств, але і держава в цілому.

Література

1. Основи економічної теорії : політекономічний аспект : підручник / Г. Н. Клишко, В. Н. Нестеренко, Л. О. Каніщенко та ін. ; за ред. Г. Н. Клишка, В. П. Нестеренка. – К. : Знання, 1997. – С. 224–235.
2. Економіка підприємства : підручник / За ред. акад. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 436.
3. Політична економія : навч. посібник / За ред. В. О. Рибалкіна, В. Г. Бодрова. – К. : Академвидав, 2007. – С. 75.
4. Макконелл К. Р. Экономикс : Принципы, проблемы, политика : В 2 т. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – Т. 2. – С. 182.
5. Шваб Л. І. Економіка підприємства : навч. видання / Л. І. Шваб. – К. : Каравела, 2005. – С. 500–501.
6. Корольчук М. И. Микроэкономика : учеб. пособие / М. И. Корольчук, Л. В. Лемешевская, М. К. Радько ; под ред. М. И. Полотницкого. – М. : Новое знание, 2002. – С. 226.
7. Цыгичко А. Н. Новый механизм формирования эффективности / А. Н. Цыгичко. – М. : Экономика, 2004. – С. 61.

УДК 330.101.542

Т. В. ХРИПУН

Луганський національний університет ім. Т. Шевченка

РИЗИК, ЯК НАСЛІДОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проведений аналіз підходів щодо визначення інноваційної діяльності та господарського ризику. Інноваційна діяльність розглядається як причина ризику. На основі цього уточнюється визначення інноваційного ризику та розкривається його сутність.

The article analyzes the approaches to the definition of innovation and economic risk. Innovation is regarded as a cause of risk. Based on this the author clarifies the definition of innovation risk and reveals its essence.